

Тетяна Бевз

СОБОРНИЦЬКО-ДЕРЖАВНИЦЬКІ СТРЕМЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Зосереджено увагу на соборницьких ідеях української еміграції. Закцентовано на позиціях діячів української еміграції та українських політичних партій. Відзначено, що соборність, державна самостійність українського народу та демократія були програмовими засадами українських політичних партій еміграції та ключовими принципами видатних діячів.

Ключові слова: українська еміграція, соборність, державна самостійність, політичні партії, Українська партія соціалістів-революціонерів.

У січні 2012 р. Державна архівна служба України, Центральний державний архів зарубіжної українки (ЦДАЗУ) провели виставку до Дня Соборності та Свободи України. На ній експонувалися близько двох десятків документів з фондів ЦДАЗУ за 1924–1992 рр., які відтворювали передумови і наслідки проголошення Акту Злуки, а також розуміння українськими емігрантами соборності як основ існування Української Держави, відзначення дня соборності та незалежності українцями за кордоном.

Акт Злуки має важливе значення в історії України і був вагомим здобутком української демократії часів революції. Однак із самого початку він був приречений. Причинами слугували різні політичні орієнтації Директорії і уряду ЗУНР. Однак реального об'єднання не відбулося. Ідея соборності продовжувала залишатися мрією, адже Галичина і Волинь опинилися знову у складі Польщі, Карпатська Україна – у складі Чехословацької Республіки, Наддніпрянська Україна – у складі СРСР. Ідея соборності українських земель у наступні десятиріччя залишалася інтегральним чинником і чи не єдиним незаперечним положенням програмних цілей усіх течій українського національно-визвольного руху.

Більшість українських політиків – учасників української революції – після її поразки перебували за межами України. Зокрема, близько 22 тис. української інтелігенції, політичних та громадських діячів знайшли свій притулок у Чехословаччині. І на чужині вони продовжували не тільки обґрунтовувати ідею соборної і самостійної України, а й боротися за її втілення.

І. Кедрин вважав, що справжня соборність – це соборність духу [3, с. 3]. С. Рудницький писав про культурну і політичну соборності [9, с. 15]. Першою досягли майже всі великі народи, а політичної – жоден із європейських народів. Аналізуючи процес реалізації ідеї соборності міжвоєнної доби, діаспорний історик, громадський та політичний діяч І. Лисяк-Рудницький у статті “Українська національна рада й ідея соборності” акцентував увагу на згадженні давніх культурних відмінностей, витворенні нової всеукраїнської духовності, уніфікації літературної мови, правопису [6, с. 271].

В. Липинський, лідер Української демократично-хліборобської партії, перебуваючи в еміграції, відзначав, що досягненню соборності перешкоджала не лише боротьба політичних сил, а й складність географічного положення України, одночасний вплив культури Заходу і Сходу, який зумовив істотні відмінності в культурі різних регіонів України. Він наголошував на необхідності врахування цих особливостей кожним політиком. “Ріжні модні тепер у нас спроби механічного об'єднання України при допомозі «соборних» словесних декларацій тільки підкреслюють ці різниці і кінчаються збільшенням взаємного недовір'я і взаємного нерозуміння. Ще більшою катастрофою може скінчитись культурна централізація України поліційними засобами, вроді «українізації» Галичанами в 1919 р. вивісок київського Балабухи (відома київська фірма). Соборність може бути досягнена тільки гармонійним взаємним перехрещуванням двох сил: доосередкової сили – матеріально і морально авторитетної, єдиної і всенародної – центральної державної Влади, і відосередкованої сили якнайширших автономій поодиноких українських країв, спаяних в єдину цілість цею сильною державною Владою” [5, с. 422].

Інший відомий діяч визвольних змагань, лідер партії есерів в еміграції, М. Шаповал наприкінці 20-х рр. ХХ ст. повернувся до розгляду питань соборності у своїй праці “Велика революція і українська визвольна програма”. Він повертає читачів до М. Драгоманова і зазначає, що “ціпом нашої державної організації мусить бути вираз Драгоманова, що Україна мусила б уявляти національний союз вільних спілок або «товариство товариств»” [13, с. 43]. Ідеться про внутрішній федералізм, який, на його погляд, має включати такі основні одиниці української федерації: Підкарпаття, Галичину, Волинь, Буковину, Правобережну Україну з Бессарабією, Лівобережну Україну, Степову Україну, Кубанщину і Крим. При цьому М. Шаповал зауважував, що це велика держава – майже 800 тис. км² і 50 млн населення. Нагадаємо,

що на початку 20-х років ХХ ст., територія України, яка ввійшла до складу Радянського Союзу, становила 452 тис. км² і мала населення близько 25,5 млн осіб. Цікаво, що М. Шаповал зауважував, що в “українську федерацію забажали б вступити деякі сусідні національні або територіяльні одиниці, коли б в Україні була повна свобода національного розвитку ріжних націй і територіяльних одиниць. Ми мусимо триматися засади, що головна сума праці, прав і обов’язків мусила б належати сільським і міським громадам, їх союзам і краєвим централіям. При цім, федеральний (центральный) уряд вів би лише міжнародню політику, охорону меж України, її конституції та регулював би непорозуміння і деякі відносини між автономними частинами” [13, с. 43].

Окреслюючи такі межі соборності, він разом з тим наголошував: “Так розуміти соборність було б завузько, тому соборність ще мусила б бути у великому співробітництві всіх частин України на полі господарства і духової культури з метою витворення спільних переживань усього українського народу” [13, с. 43]. Акцентується також увага на тому, що “русин”, гуцул, наддніпрянець і кубанець повинні мати оті спільні переживання, щоб витворювався тісніший психічний зв’язок між усіма групами українського народу, який він пояснював спільними переживаннями, що виникають лише на ґрунті спільної праці.

Враховуючи умови еміграції, він закликав українців з усіх земель співпрацювати у кожній організації, у товаристві і наголошував, що не повинно бути “крайової ізоляції”, передовсім щодо партій. Адаже “українська соціалістична партія мусить бути і соборницькою у політиці, і соборною у своїй організації. Культурні установи й організації так само мусять бути не лише соборницькими в програмах, але й соборними в своєму складі”. Не говорячи вже про господарську політику, у якій соборність буде передумовою успішного соборництва у політиці.

Досить слушно у цьому контексті звернутися до діяльності і програмових документів Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), а також праць її ідеологів, зокрема М. Шаповала та Н. Григорієва. 31 жовтня 1920 р. була створена Празька група УПСР, до складу якої ввійшло 10 осіб на чолі з М. Шаповалом. Упродовж кінця 1920 – початку 1921 р. вони працювали над ідеологічно-програмовими питаннями, брали участь у місячнику “Борітеся – поборете”, яку видавала у Відні Закордонна делегація УПСР. Там само готувалася до друку книга М. Шаповала “Революційний соціалізм на Україні”.

14 травня 1921 р. у Празі М. Шаповал та Н. Григорієв заснували Головний політичний Комітет Закордонної організації УПСР на чолі з М. Шаповалом. До його складу ввійшли член президії Празької групи Г. Грицай, представник УПСР у Галичині – Н. Григорієв, у Польщі – О. Мицок. Власне, це була друга організація правих членів УПСР за кордоном, першою – був “Організаційний комітет” М. Ковалевського.

Закордонний комітет УПСР скликав 13 липня 1922 р. конференцію членів УПСР, які перебували за кордоном, у Галичині і Волині. У конференції взяло участь 25 осіб. Прибули представники з Польщі, Галичини, Волині та Буковини, а також представники організацій, які перебували у Чехословаччині. Обговоривши становище українських земель, окупованих Польщею, конференція визнала, що визволення українських народних трудящих мас від польської окупації може бути досягнуте лише шляхом боротьби за право самовизначення українського народу всіх теренів. Для здійснення цього конференція висунула ідею державної суверенності цих земель як конкретний засіб боротьби у тогочасному важкому становищі українського народу, пошматованого ворожими окупаціями. Стаючи на цей шлях боротьби, конференція ухвалила здійснювати підготовчу організаційну роботу в цьому напрямі, використовуючи всі можливості для здійснення поставленої мети.

На осінь 1922 р. були призначені вибори до Польського сейму на українських землях: у Галичині, на Волині, Холмщині й Поліссі. Галичина майже суголосно стала на позицію бойкоту. Що ж стосується Волині, то голоси там поділилися: більшість стояла за участь у виборах і лише невелика меншість під впливом галицької політики виступала за бойкот. Закордонні соціал-демократи разом зі своїм Центральним Комітетом домагалися бойкоту. Тим часом організації й окремі члени УПСР на Волині подавали відомості, що селянство може взяти участь у виборах. Закордонний комітет, обговоривши ситуацію, визнав доцільним використати вибори до сейму для революціонізації й політичного усвідомлення українського населення на Волині та Холмщині, а тому висловився за їхню активну участь у виборах до сейму з тим, щоб депутати від Волині склали до сейму декларацію, у якій би заявили, що вони тільки констатують присутність польської влади на Волині, але борються за створення єдиної самостійної української державності на всіх землях, де живе український народ. Враховуючи політичну розпорошеність не лише народних мас, а й провідної інтелігенції, Закордонний комітет визнав недоцільним офіційну участь УПСР у виборах, але дозволив окремим її членам робити це на власну відповідальність; партійним організаціям наказав використати передвиборний і виборний рухи для політичного усвідомлення та організації мас. Внаслідок цього кілька членів УПСР взяли активну участь у виборах і пройшли у сейм, де офіційно виступали як безпартійні соціалісти. Вибори до сейму оживили політичне життя на Волині й Холмщині та привели до відновлення й утворення кількох місцевих організацій УПСР, які згодом скоординували свою роботу під проводом Крайового Комітету.

14 березня 1923 р. Рада Амбасадорів остаточно передала Польщі територію Східної Галичини. Закордонний Комітет УПСР констатував, що надії на антантську справедливість марні, залишалася надія – на себе, орієнтація – на власні сили. У відозві УПСР “До українського трудящого люду!” зазначалося: “Український народ не припинить боротьби за своє визволення! Український трудящий люду і його інтелігенція мусять стати до спілки, мусять перевести організацію народніх, культурних, господарських і політичних сил, мусять бадьоро творити всеукраїнський моноліт, багатоміліоновий живий колектив, що вчепився б руками й зубами у свою землю й не дав би чужинцеві її вирвати. Від Полісся до Гуцульщини – всі українці, поневолені Польщею, Румунією, мусять взаємно подати собі руку і своєю невсипущою боротьбою і працею створити собі культурні, господарські й політичні підстави самостійності, ставлячи собі ближчу й конкретну мету: самостійна, незалежна Українська Республіка на західних землях України як перший етап до визволення всіх земель, що стогнуть під окупацією” [14, с. 202].

Аналогічне завдання боротьби й організаційної роботи в усіх сферах суспільного життя ставив Закордонний Комітет УПСР і для тих земель українського народу, що ввійшли до складу Радянського Союзу. Відозва констатувала: “У ріжних умовах живучи, ріжний метод творчості й боротьби вживаючи, всі Українці під усіма заборами мусять стреміти до одної головної мети – створення єдиної Соборної Української Республіки, йдучи до того історично неминучими шляхами й опираючи своєю боротьбу на реальний ґрунт своїх кожночасових здобутків” [14, с. 202]. Таким чином, можна стверджувати, що вибори до польського сейму, прилучення Галичини до Польщі, Наддніпрянської України до СРСР активізували політичне життя в Галичині, на Волині та Холмщині: для всіх стала очевидною безпідставність надій на допомогу та орієнтацію на чужі сили.

Необхідністю стала орієнтація на збирання й консолідацію власних сил. Давня ідея Закордонного Комітету УПСР про консолідацію соціалістичних сил здобувала реальний ґрунт в об’єктивних обставинах. До таких спроб належало створення 4 січня 1921 р. (проіснувало до березня 1921 р.) у Відні Всеукраїнської Національної Ради з представників політичних партій для захисту **соборних українських інтересів**. Прагнення М. Шаповала створити у Празі Народну Українську Раду як представництво українських національних інтересів за кордоном, спроби створення політико-громадського об’єднання еміграції не увінчалися успіхом.

У періодичній пресі тривалий час точилася дискусія про потребу консолідації. Членів УПСР шаповалівської течії називали “мрійниками” і “руїниками”, а їхніх опонентів – “будівничими”, “державними мужами”. Бачачи розпорошеність української еміграції й важкий її стан як матеріальний, так і моральний; бачачи, що закордонні місії урядів С. Петлюри, Є. Петрушевича дбають не про інтереси українського народу, української еміграції, а лише про свої гурткові; бачачи, як “будівничі” “державні мужі” й апологети “єдиного національного фронту” в ім’я “національної єдності” намагаються прилюдно перегризти горлянку один одному, щоб під іменем “національних інтересів” прикрити свою концепцію, група “мрійників” і “руїників” згуртувала у Чехословаччині Український Громадський Комітет для захисту інтересів всього українського народу, всієї української еміграції. “Мрійники”, як і належить мрійникам, гадали, що у лиху годину забудуться різноманітні орієнтації, що так ганебно провалилися, і навчені гірким досвідом “будівничі” об’єднуються навколо спільної праці під лозунгом **самостійної Соборної Української Народної, тобто демократичної Республіки**.

“Руїники”, створивши власними силами Український Громадський Комітет, всупереч “сичанню” різноманітних “будівничих”, закликали до спільної культурно-гуманітарної корисної для всього українського народу й його еміграції праці всі здібні до праці політично-різноманітні українські елементи, виставивши лише три умови: **соборність, державну самостійність українського народу та демократію**, бо лише за цих умов можна говорити про єдиний національний фронт: хто не визнає соборності, той фактично розбиває націю на кілька фронтів; так само й той, хто не визнає самостійності та демократії, хто вважає потрібним, щоб над ним панувала Росія чи Польща, також не визнає єдиного національного фронту.

Отже, тоді, як “будівничі” єдиного національного фронту розтягали українське громадянство до своїх окремих організацій, розривали націю на всі боки, “руїники” виставили гасло єдності нації, її **соборності й незалежності**, а для втілення цього у життя започаткували таку діяльність, на якій могли б об’єднуватися люди різних політичних поглядів, яка б стала цементам національної єдності, а саме: культурно-національну. Вони закликали до цієї діяльності людей різних політичних поглядів за умови лише, щоб вони твердо стали на вказані вище засади **соборності, самостійності й демократії**. Для об’єднання у культурно-національній діяльності, яка мала б стати підґрунтям для створення єдиного політичного світогляду, тобто єдиного політичного фронту, необхідно було зрєктися всіх попередніх орієнтацій на чужі сили, бо тільки за цієї умови міг би сформуватися єдиний політичний фронт. Для цього потрібна, насамперед, єдина орієнтація, єдина мета. Такою метою, що об’єднала б усю націю, може бути тільки визволення всієї нації, а не лише окремих її територіальних чи соціальних часток.

Варто зазначити, що з програмних принципів соціалістів-революціонерів шаповалівської течії логічно випливали їхні політичні засади. На першому місці була **соборність**, яка означала: соціальна революція має визволити український народ на всіх його етнічних територіях й

об'єднати ці території в одній республіці. Таке об'єднання не вимагало повного централізму. Перевага у державній організації українського суспільства надавалася внутрішньому федералізму. До складу української федерації повинні були ввійти: Підкарпаття, Галичина, Волинь, Буковина, Правобережна Україна з Бессарабією, Лівобережна Україна, Степова Україна, Кубань і Крим. Передбачалося, що федеральний уряд здійснюватиме лише зовнішню політику, захист кордонів і конституції України. У його компетенцію входило також врегулювання непорозуміння між автономними частинами. Крім того, **“соборність”** ще мусила б бути у великому співробітництві всіх частин України на полі господарства і духової культури з метою витворення спільних переживань усього українського народу” [13, с. 47]. Другою засадою була повна **політична самостійність України**, обов'язковою умовою досягнення якої повинна стати культурна й господарська самостійність.

Розвиток і закріплення цих принципів було здійснено у Програмі партії, що була прийнята у 1927 р. Національна частина програми УПСР стверджувала, що УПСР стоїть на становищі національно-визвольної боротьби й створення суверенної Української Республіки у межах своєї етнографічної території. Політична програма фіксувала, що метою партії є створення Української Республіки, ні від якого іншого народу політично **незалежної і соборної** в етнографічних межах.

Характеризуючи програму УПСР, прийняту у 1927 р., у резолюції IV конференції закордонної конференції УПСР відзначалося, що **“нова аргументація програми УПСР, вироблена соціологічно-науково, має в собі непереможну силу логіки, котра підперта ще безсумнівною силою соціальної справедливості, за яку бореться УПСР. Сполучення правди-істини з правдою-справедливістю, озброєє могутньою зброєю всіх соціалістів-революціонерів. Йдучи сміливо скрізь, де є поневолений український селянин і робітник, УПСР знаходитиме міцну підтримку, котра ставатиме могутчим історично-визвольним чинником нашої історії”** [8, с. 1-2]. Констатувалося також, що під прапором революційно-народницького соціалізму УПСР піде до здійснення мети: **“соціальної революції, твором якої буде українська самостійна соборна соціалістична республіка солідарна лише до неї республіками і воююча проти всього буржуазно-імперіалістичного світу”** [8, с. 2].

Аналогічні думки надбуємо і у праці М. Шаповала **“Засади української визвольної програми”**: **“Я щасливий, що належу до партії соціалістів-революціонерів, одверто стою під її прапором як жовнір українського соціал-революціонізму. І коли ви мене питаєте, що робити, яким шляхом іти, то я вам можу сказати лиш ту правду, що сам маю, лиш той шлях, яким сам іду. Двох або ріжних правд немає: є лише одна правда, і тому я закликаю вас стати під прапор революційного соціалізму і йти під ним до соціальної революції, котра одна приведе нас до великої мети: української соборної, самостійної, трудової, соціалістичної республіки”** [2, с. 7]. Це було кредо партії, яке поділяли всі її члени.

Не відійшли від нього і під час створення Українського Незалежного Національно-Визвольного Фонду, ініціатором і автором Статуту якого був Н. Григоріїв. В Основах цього Статуту було записано: **“Український Незалежний Національно-Визвольний Фонд має своєю метою підтримувати і розвивати український незалежний національно-визвольний рух до повного (державно-національного й соціально-економічного) визволення всього українського народу й відновлення української, самостійної, соборної, народоправної держави власними силами українського народу”** [10, арк. 20]. Ця ідея була домінуючою і в інших документах української еміграції.

Члени шаповалівської течії УПСР намагалися більш практично і реально підходити до українського питання. Оскільки територія України була поділена між різними країнами, цілком закономірно, що й умови були різні. Варто зазначити, що їх турбувала доля не лише територіальних українців, а й тих, хто з різних причин емігрував в інші країни, насамперед, до США і Канади. Члени Громадського Комітету у Празі та шаповалівської течії УПСР неодноразово їздили до цих країн. Одним з перших велику подорож здійснив М. Шаповал. А 18 листопада 1927 р. у подорож через Париж до Америки й Канади відправився Н. Григоріїв. Головною метою його перебування, як і інших членів Українського Комітету, зокрема М. Шаповала, було ознайомлення тамтешніх українців з визвольним рухом, а також сучасним станом України та дослідження життя українців у Канаді та Америці.

Крім ознайомлювальної діяльності, Н. Григоріїв намагався вирішувати вагоміші справи. Так, уже наступного дня після приїзду до Нью-Йорка він змушений був їхати до Скрантону, щоб порозумітися з управою **“Оборони України”** та Українського Робітничого Союзу. Після повернення до Нью-

Йорка побував на зборах Українського Громадського Комітету, який займався виданням творів М. Драгоманова. Цікавився вчений і політичними подіями, що відбувалися у той час. Націоналісти провели віче, на якому вимагали **самостійності** Закарпаття. Це гасло не знайшло підтримки навіть серед прихильників націоналістів із часопису **“Свобода”**. Згаданий часопис дотримувався позиції, що необхідно підтримувати Українську Народну Центральну Раду на Закарпатті у її боротьбі. Адже члени редколегії добре розуміли, що на місці ліпше видно, чи доцільно у цей час вимагати самостійності для Закарпаття. **“Чи не використала б Мадярщина вияв невдоволення на Чехословаччину, для того, щоб прилучити Закарпаття до себе?”** – ставили вони риторичне запитання, добре розуміючи, що таке прилучення було б величезною втратою для українців.

Інший періодичний орган **“Народня Воля”** висунув такі гасла: **“Англія і Франція самі заявили, що вважають недійсними версальську та інші мирові угоди. Тому втратили правосильність**

і прилучення Галичини до Польщі, а Закарпаття – до Чехословаччини, Буковини – до Румунії. Тому український народ сам має право установити, куди йому належати. У його інтересах створити з усіх цих земель самостійну українську державу. Але до її створення Закарпаття має належати до ЧСР, бо вибираючи між режимами, які панують навколо Закарпаття, видно, що демократичний режим ЧСР був і може бути найкращим для розвитку українського народу” [11, арк. 155]. У зв’язку з цим, планувалося провести ряд віч. Віча мали проводити члени Українського Робітничого Союзу і Українського Народного Союзу. Позиція, яку поділяла більша частина української еміграції, зводилася до того, що коли не буде відірвано українських земель від Польщі й Румунії, то й не відривати їх від ЧСР.

З кожним роком ситуація для емігрантів у Чехословаччині дедалі погіршувалася. І, мабуть, не випадковою була нарада 6 вересня 1928 р. з приводу масового повернення еміграції, особливо української. М. Шаповал і Н. Григорієв як керівники української еміграції шукали шляхів виходу. Однією зі спроб стало створення Народної Ради. Перше засідання з цього приводу відбулося 4 листопада 1928 р., а 10 січня 1929 р. була створена у Празі Народна Українська Рада на засадах самостійності, соборності і трудової демократії.

28 серпня надійшла інформація про те, що дебатовалося питання про створення у Галичині українського культурного й політичного центру. Центр мав бути таємним і всеукраїнським на засадах соборності й самостійності. З цього приводу Н. Григорієв писав: “Ми в принципі визнали доцільність утворення всеукраїнського координаційного осередку на українських землях з метою координації боротьби на зовні, бо створення такого центру убило б петлюрівщину й гетьманщину та підрізало б більшовизм в Галичині й обмежило б політичну спекуляцію на еміграції” [12, арк. 30 зв.]. Щодо тактики, то він вважав за потрібне маневрувати, оскільки щодалі більше переконувався у тому, що у чеських провідних колах дійсно не існує однієї думки на політику в Підкарпатті, і варто використати зміну режиму для організації там роботи. Головна проблема полягала у тому, щоб за відсутності чеської матеріальної допомоги, українська еміграція змогла б існувати у ЧСР на власні заробітки, щоб змогла отримати роботу на Підкарпатті.

Н. Григорієв у листі до М. Шаповала 23 жовтня 1930 р. писав: “...цілком згоджуюся з Вашою думкою про ідею відновлення української держави з західних земель. Тільки не треба її називати Західною Українською Республікою. Дивно, що за кілька днів до одержання Ваших листів я, в зв’язку з подіями у Галичині та загальною ситуацією в Європі, дійшов до необхідності висунути конкретний проект розв’язання української справи хоч частково у зрозумілій для Європи формі і конкретно здійснимій. За можливість реалізації Вашого проекту промовляє європейське перекладання сил і виразний відхід Франції від Польщі” [12, арк.45]. Далі він аргументував: “Ми обміркували Ваш проект на нараді ЦАКУ й ухвалили пропагувати необхідність відновлення змагань за створення Української Республіки на західних землях як першого степеня для відновлення всієї соборної Республіки” [12, арк. 45].

Не маючи ні реальних можливостей, ні власних політичних сил для створення держави, члени УПСР свою партійну діяльність зосереджували, передусім, на пропаганді. Тут доцільним буде лист-звернення “До всіх товаришів і прихильників УПСР”, у якому зазначалося: “Мусимо подбати, щоб всі відповідальні міжнародні чинники знали, що таке Україна і чого хоче її народ. Для того потребуємо видати в різних умовах інформаційні видання, а також усні виклади. Мусимо створити свій власний фонд для пропаганди того, чого хоче український народ для себе, для пропаганди власної самостійної державної політики. Для пропаганди української державної самостійності, соборності, народоуправства, демократії” [10, арк.35].

У зв’язку з цим Н. Григорієв вважав за доцільне видати значну кількість інформаційних брошур про Україну й вимоги незалежного українського табору. Він зазначав: “Потрібно зв’язати український незалежний рух літературою і живими силами. Це може зробити тільки окреме, вільне закордонне видання. Окремий пропагандистський фонд. Створюйте у себе пропагандистські комітети. Засоби потрібні великі. Збір зробити всенародний. На справи не партійні, а всенародні. Творіть великий Пропагандистський Фонд Української Незалежної Політики. Пропаганда – перший крок організації. Основа її – Пропагандистський Фонд – буде й організаційним. Першим масовим актом другої хвилі нашої визвольної боротьби” [10, арк.35].

Під впливом складних обставин серед української еміграції наростав “психоз” об’єднання. Відомо, що навіть сформувалася група молодих інженерів, безпартійних, яка поставила за мету консолідацію емігрантів на полі неполітичної роботи. Група досягла певного успіху в тому, що об’єднала “Союз Українських Інженерів”, “Єдність”, “Український Комітет”, “Український Всепрофспілковий Союз” та інших. Головний політичний комітет УПСР постановив: стежити, у якому напрямі консолідація розвиватиметься, підтримувати її ліві елементи у поширенні демократичних засад серед українських організацій.

Розглядаючи питання консолідації українських політичних сил, не можна обійти і уряд УНР в екзилі і ставлення до нього УПСР. Насамперед варто відзначити, що УПСР “гурток” людей під проводом К. Левицького не вважала урядом УНР. Мотивуючи це тим, що “1) не має жодної території й народу, над якими він суверенно урядував; 2) ніяка УНР, ніякий народ на той «уряд» їх не обрав; 3) ніяка правомочна сила на той уряд їх не призначила; 4) ніякий

народ, ніякі народні маси таким їх не призначали; 5) ніякої сили він немає, щоб свою функцію уряду на українських землях або хоч на еміграції, виконувати” [7, с. 5]. Отже, можна констатувати, що у міжвоєнний період український народ не мав ні свого єдиного центру, ні проводу, ні уряду. Знову постало питання про створення єдиного дійсного авторитетного політичного центру. Натомість, К. Левицький чітко визначив: “Нам треба передусім ствердити, що провідною програмою усього українського народу є: “Соборна Україна”. І далі, розвиваючи цю думку, писав: “Соборна Україна є тільки одна і єдина, що має з’єдинити усі українські землі в одній соборній українській державі” [4, с. 105].

У 1937 р. у “Трудовій Україні” з’явилася стаття лідера УПСР Н. Григорієва під назвою “Ми – треті”. Власне, це була програмова стаття УПСР. У ній, зокрема, зазначалося: “Наші змагання вселюдські й українські. Вселюдські – за повну свободу особи й нації: культурну, політичну й господарську; за поступ, добробут, солідарність, співробітництво, соціалізм та інтернаціоналізм. Українські – за державно-національне й соціально-економічне визволення українського народу, за відродження його самостійної, соборної демократичної держави; за історичний – поступовий і визвольний інтегральний націоналізм” [1, с. 2]. Знову це були лише гасла, далі справа не пішла.

Підсумовуючи, варто зазначити, що УПСР в еміграції неодноразово підіймала питання соборності України. У програмі партії провідними принципами були соборність і самостійність. Партію турбувала доля українців Галичини, Волині, Прикарпаття, Наддніпрянської України. Неодноразово питання про їх становище підіймалося на конференціях і засіданнях Закордонного, а згодом – Головного політичного Комітету партії. Враховуючи всю складність ситуації – переслідування українців сталінським режимом, репресивні заходи Польщі проти західноукраїнського населення, агресивні наміри Німеччини щодо України, завжди з боку УПСР була відповідна реакція і вона ніколи не відступала від своєї мети – створення незалежної Соборної Української Держави власними силами самого українського народу. Власне, саме ідея соборності може виступити фундаментом для сучасної української ідеї, яка має трактуватися як ідея завершення створення європейської української політичної нації. Соборність є однією з найсуттєвіших цінностей, на яких ґрунтується сучасна національна ідея. З одного боку, вона коріниться у минулому, бо соборність українських земель – це історична реальність. З другого – спрямована у майбутнє як усвідомлення суспільством загальнонаціональної мети і спільної дії для її досягнення.

Література

1. Григорієв Н. Ми – треті / Н. Я. Григорієв // Трудова Україна. — 1937. — № 4.
2. З добірних думок т. М. Шаповала // Трудова Україна. — 1933. — Ч. 2.
3. Кедрин І. Декляративна і дійсна соборність / І. Кедрин // Вісті комбатанта. — 1969. — Ч. 1.
4. Левицький К. Великий зрив (До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів) / К. Левицький. — Львів, 1931.
5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. К. Липинський. — Нью-Йорк, 1954.
6. Лисяк-Рудницький І. Українська Національна Рада й ідея соборності // І. Лисяк-Рудницький. Історичні есе. — К., 1994. — Т. 2.
7. Н. Григорієв. Без ґрунту / Н. Григорієв // Трудова Україна. — 1935. — № 4-5.
8. Резолюції IV конференції закордонної організації Української партії соціалістів-революціонерів, що відбулася 9-10 липня 1928 року у Празі. — Прага, 1928.
9. Рудницький С. Галичина та Соборна Україна / С. Рудницький // Український прапор. — 1922.
10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 3562, оп. 1, спр. 1.
11. ЦДАВО України. — Ф. 3562, оп. 1, спр. 109.
12. ЦДАВО України. — Ф. 3563, оп. 1, спр. 157.
13. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма / М. Ю. Шаповал. — Прага, 1927.
14. Н. У.П.С.Р. за кордоном // Вільна спілка. Неперіодичний орган літератури, науки, громадського життя. Збірник 2. — Прага-Львів, 1925. — Жовтень.

The article focuses on ideas sobornytskyh Ukrainian emigration. The attention to the positions of prominent figures of Ukrainian emigration and Ukrainian political parties. Noted that unity, state independence of the Ukrainian people and democracy were programmatic principles of Ukrainian political parties emigration and key principles eminent.

Keywords: Ukrainian emigration, catholicity, state independence, political parties, Ukrainian partiya sotsialistiv-revoluyutsioneriv.